

I. C. Vissarion: „Lupii”

I. C. Vissarion este autorul unei bogate literaturi țărănești (mai ales schițe și nuvele), apărută mai întâi în „România Muncitoare” și în periodice cu orientare democratică: „Facla”, „Adevărul literar și artistic” etc., apoi în numeroase volume: *Florica*, *Urăjitoarea*, *Învietorul de morți*, *Maria de altădată*, *Privighetoarea neagră*, *Ber-Căciulă împărțit* și altele. Scriitor țăran, Vissarion și-a trăit aproape întreaga viață în satul Costești, pe care l-a părăsit pentru o scurtă perioadă, după răscoala din 1907, când a făcut parte din redacțiile unor ziare din București, scriind articole puternic influențate de mișcarea socialistă. Scriitorul a suferit chinurile închisorii burghezo-moșierești pentru atitudinea lui revoluționară. Totuși, nu s-a domolit: el a reflectat răscoala și reprimarea ei în piesa *Lupii* și în romanul *Răsculații*. Vissarion a redat cu autenticitate sufletul țăranului român, creînd o galerie de eroi a căror concepție de viață este concretizată printr-o mare dârzenie în fața exploatării moșierești și a reprezentanților rurali ai acestei ordini: primari chiaburi ca cel din *Lupii*, jandarmi ca cei din *Mirlanii*, perceptori ca cei din nuvela *Vameșul*. Tenacitatea și spiritul întreprinzător ca cel al țăranului din *Meșter*, simțul unei dreptăți cîștigate prin propriile forțe împotriva „feților-logofeți” și a paznicilor avutului moșieresc, familia țărănească în muncă și dragoste sînt redade de Vissarion într-o limbă curată, plină de notații surprinzătoare ca artă a povestirii, cu un umor sănătos și viu.

Prin piesa *Lupii*, Vissarion a devenit un dramaturg reprezentativ și curajos al răscoalei din 1907. Ea nu constituie unica lui preocupare de dramă. Pe o contracopertă de carte, se indică titlul de piesă *Uisul grozav*, în manuscris, iar în documentele bibliotecii Teatrului Național se mai păstrează titlurile a două piese necunoscute: *Urăjitoarea*, dramă în trei acte, și *O pagină din cartea țării*, piesă în patru acte.

Gala Galaction ne aduce o mărturie deosebit de interesantă despre o piesă a lui Vissarion, necunoscută nouă, din viața țărănimii, în care sînt atacate practicile politicienismului la sate, subliniînd obscurantismul pe care acesta se baza.

„Mai zilele trecute, a venit la mine și mi-a citit o piesă în patru acte: *Fiul întinericului*. L-am ascultat cu crescîndă emoțiune. Într-un sat din părțile noastre, țîșnesc din pivnițele lui Lache izvoarele basamacului otrăvit. Cîțiva țărani mai aprigi și mai meșteri decît ceilalți au adunat cu viclesug sute de pogoane, sînt stăpîni pe situație, au încrederea celor mari și împing la alegerile comunale pe consătenii lor spre adăpătoriile lui Lache. Tipuri fioroase trec pe dinaintea noastră, în atmosfera neagră a cîrciumei asasine. O conștiință dreaptă și apostolică se ridică între țărani și propovăduiește împotrivirea electorală. E un tînăr care nu are încă 20 de ani, dar care e o minte luminoasă, o minte plină de dragoste de oameni, un profet și un poet. Dar e aproape singur! Proprietarul, chiaburii satului, preotul paroh sînt împotriva lui. Dușmănit și înconjurat de atîtea neînvîșe

obstacole cum este, Ion Trupeanu ne apare cufundat și pierdut ca într-o prăpastie și atențiunea Didonei, fiica proprietarului, trece peste fruntea lui ca o rază rătăcită pînă în fundul prăpastiei. Ion Trupeanu e pierdut. Primarul și jandarmii din comună îl implică bun, nevinovat într-o hoție oarecare și-l aduc legat cot la cot înaintea domnului prefect, care știa din faimă pe instigator și care se găsea tocmai în casele amicului său proprietarul, la logodna Didonei. Fiecare act e plin de viață dureroasă, brutală, așa cum este viața din satele noastre Din nefericire însă, piesa nu are unitate.“ („Viața Romînească“ anul IX, nr. 10, 11, 12, pag. 203—206 : *Nevestele lui Moș Dorogan*).

*

În piesa *Lupii*, autorul și-a propus să demaște „lupii“ din cauza cărora țărănimia s-a răscolat în 1907.

Acțiunea se petrece la curtea boierului Nicu, așezată într-un sat de pălmași ; aceștia vin la arendașul Naie ca să-i ceară loturi de arat și împrumut de porumb, pe care nu le obțin însă nici de la Naie, nici de la boierul proaspăt sosit la moșie. Pălmașul Ion Găvan, cel mai strîmătorat dintre toți, este silit atunci să fure de la boier cîteva duble de mălai. dar este prins. La sfîrșitul actului III, cînd soția lui moare din cauza pelagrei, jandarmii și perceptorul îi rechiziționează puținul avut, pentru datoriile neachitate prin muncă, și-l arestează pentru furt. În actul IV, care se petrece în primăvara lui 1907, Ion Găvan, în capul răsculaților, prinde pe arendașul Naie și e gata să-l omoare, dar, în cele din urmă, îi lasă viața la dorința „vocilor mistice ale morților“. Armata trimisă de boierul Nicu va reprima însă fără milă pe răsculați.

Această luptă pentru pîine este proprie și altor lucrări ale lui Vissarion — de pildă nuvela *Pentru pîine* (din viața muncitorilor de la oraș). Piesa este, de fapt, axată pe problema omeniei. Deși în unele articole autorul a discutat împrumutarea țărănilor — soluția majoră, în acea vreme, a situației economice dezastruoase a țărănimii —, în piesă ea nu apare decît sugerată, conflictul axîndu-se pe lupta țărănimii la 1907 împotriva oneroaselor tocmele agricole, pentru un tratament omenos în relațiile cu proprietarii.

Nu trebuie să ignorăm implicațiile literare ale temei alese. Să faci ca în fața unor cereri minime de drepturi la viață — împrumutul porumbului pentru hrană ; lot de pămînt ; gaz și sare — stăpînitorii acestei umile fericiri pămîntești să se manifeste cînește, să pui pe țărani să se „omenească“ între ei în toate problemele de viață, în spiritul unei înalte conștiințe a demnității umane, sînt lucruri pe care tema i le-a permis larg lui Visarion și el le-a dat haină artistică. Pe diferite planuri, personajele reacționează în sensul uneia din cele două atitudini fundamentale. Cu cît e mai adîncă sărăcia țărănilor, cu atît e mai nobil sufletul lor ; cu cît e mai mare puterea ciocoilor — de la notar la deputatul boier —, cu atît e mai cumplit disprețul acestora.

Conflictul de interese se manifestă în situații dramatice.

Sîntem în anul 1906. Piesa se deschide în salonul arendașului Naie, cu o replică asemănătoare aceleia cu care se deschide *Răscoala* lui Liviu Rebreanu : „*Naie* (continînd o vorbire începută) : Niște rîtani, care nu fac să-i ia cineva în seamă. Sînt mai de preț șoșonii boierului decît viața lor !“ Profirița, partenera lui de discuție, continuă însă cuvintele lui Naie, povestind cu spaimă de ducă, vizita ei la pelagrosul Dumitru, ai cărui copii stau într-o casă fără foc, ca să încheie cu cuvinte disprețuitoare la adresa proștilor de țărani, care n-ar trebui să aibă loc pe pămînt : „V-ați înmulțit, mă ! 15—20 de însurați pe an : 15—20 de noi cerșetori pe pămînt pe fiecare an. Pămîntul același, voi alții, mai mulți...“

Acestei opinii i se alătură și soluții mai „umane“, propuse, de pildă, de boierul Nicu Cîmpeanu : expatrierea țărănimii către centre, mai puțin aglomerate, ale străinătății. O asemenea concepție, izvorită dintr-un dispreț sălbatic față de țărănimie, se imprimă vădit în acțiunile personajelor ce o proclamă ; ea descoperă inumanitatea exploatații.

Față de îndrjritul patriotism al lui Ion („...unde să mă duc eu?... Mi-e dragă și cenușa, nu numai vatra pe care m-am ridicat întâi copăcel!“), Naie manifestă un umor lugubru: „Atunci, mori Ioane, ce mai aștepți?“

Chiaburii satului însoțesc în lipsa lor de umanitate pe primii reprezentanți ai exploatării — pe boier și pe arendaș; ei sînt surprinși în momentul îndeplinirii celei mai caracteristice activități, chemînd pe țărani la munca cîmpului, pentru „achitarea“ datoriilor contractate de dînșii. Scenele sînt deosebit de emoționante, pentru că ele pătrund toată complexitatea fenomenului. Nu e vorba de plata cutărei sau cutărei datorii a cutărui sau cutărui țaran către cutare dintre exploatații satului, ci asistăm la scadența cumplită a datoriilor unui singur țaran, a sărmanului Ion, deopotrivă și simultan, către boier, primar, „chiaburul satului“, notar, popă și cîrciumar...

Piesa înfățișează așadar ca pe o idee de bază unirea strînsă de interese a exploataților de orice fel. În felul acesta, *Lupii* constituie critica, de pe pozițiile țărănimii muncitoare, nu numai a relațiilor cu boierimea, ci și a relațiilor burgeze.

Într-o continuă paralelă antitetică, în ciocnirea cu cinismul exploataților, se exprimă în fapte adînc umane și sufletul țaranului. Pare că întreaga piesă a fost scrisă nu numai pentru a zugrăvi cauzele răscoalei, dar și pentru a dezminți propaganda reacționară, care punea la originea răscoalei „rătăcirea minților“ unor fiare rurale cu chip de om, puse doar să lenevească, să cerșească, să omoare, să „fure“ de la boier și să dea pradă focului avutul boierului.

Dorința de libertate a țaranului nu se manifestă în piesă prin acte iluzionat temerare, ci prin cerința realistă a unor condiții omenești de trai, printr-o puternică notă de mîndrie personală și — atunci cînd condițiile sînt prielnice — prin lupta deschisă împotriva exploataților. Un pâlmaș bătut de vechil e atît de mînios încît nu mai știe încotro îl împing „ăștia“ pe dînsul; Stanca, o femeie prînsă de nevoi și acuzată de minciună, e în stare să se bată cu arendașoica, de față cu boierul, numai ca să poată să demonstreze acestuia adevărul despre lăcomia arendașului.

Autorul și-a condus bine eroii, astfel încît în actul IV — primăvara lui 1907 — ei dau acțiunii o efervescență, un dinamism și o complexitate în care un mare rol îl joacă cunoașterea evenimentelor.

Lipsa de omenie, „morală“ înșelăciunii pe care au manifestat-o de-a lungul piesei, exploatații o manifestă și aici, însă mai agitat, mai violent; o mare parte a luptei răsculaților apare astfel ca luptă pentru adevăr împotriva minciunii. Lăsînd la o parte tonul oficios și uneori purtările microase, boierul Nicu se manifestă ca un bandit dibaci și fără scrupule. El acționează sub același sentiment al disprețului și al urii pentru țărani, „turmă de flămînzi, de nemernici“, care trebuie amăgită, „dacă sînteți meșteri în vorbe“, și pe cît posibil, reprimată cu armele. Boierul se prefacă că vrea să meargă la primărie ca să schimbe învoielile, pînă în momentul în care Tureacă îi face cu ochiul că a înșeuat calul. Cuvintele de încheiere ale „hoțului“ de boier sînt despre demagogica fraternitate națională în numele căreia se sărutaseră șefii partidelor guvernamentale în 1907.

Naie arendașul e mai crud și mai laș. Potrivit dispozițiilor boierului, el se pregătește să tragă în carne vie și chiar trage în ceata de țărani care vine pentru a doua oară la conac, acum avînd în frunte pe Ion Găvan, întors de la ocna la care fusese condamnat pentru porumbul furat. Naie cade în genunchi în fața răsculaților victorioși, se roagă de iertare, pe care o obține, pentru ca apoi, cînd apare armata și încep represaliile, să ajute la uciderea țaranilor.

Scena judecății are asprimea cuvenită. Ion pregătește lui Naie o moarte în chinuri, scoțînd cuțitul de la brîu și cerînd sare pentru saramurat rănile. Nu e nimic teatral în ceea ce face. Moartea lui Naie, ca unic dușman, se pune la vot. VIII, aproape în unanimitate, votează moartea. Doar Floarea, fata în casă a lui Naie, motivează — cu „binele“ ce i l-a făcut acesta, luînd-o servitoare fiind orfană —, cererea grațierii arendașului. Un cor întreg se ridică însă din rîndurile asistenței, care declară că o slujnică ce

muncește fără leafă, e exploataată și că asta nu mai e nici un bine, și o conving să intre în rîndul celor care cer moartea vinovatului. În acest moment culminant al judecății intervine însă un element de mistică populară. Morții — prin semnul ca o filfiire de aripi al Lixandrei și al copiilor lui Ion Găvan — îi cer acestuia să ierte pe păcătos, pentru că morții l-au iertat.

Dar cînd acest nobil și nu îndeajuns de motivat gest se produce, strigăte de alarmă vestesc răzburarea „lupilor“. Începe reprimarea, pe care țărani o întîmpină dirji, cu scurte comentarii : „Boierii nu știu să ierte!“ — „Să vă desfaceți la piept să li-l arătați și să spuneți : vrem dreptate ori moarte...“

Ion și toți ceilalți știau că altă scăpare nu este decît înfruntarea într-un fel oarecare a exploataților, o înfruntare înfiorător de mută și neputincioasă în fața unei blestemate puteri, care li se arată imanentă și care transformă finalul piesei, moral și scenic, într-o situație infernală, greu de suportat pentru nervii cititorului sau spectatorului.

Piesa e scrisă cu remarcabile însușiri dramaturgice, manifeste mai ales în complexa notație psihologică, care însoțește acțiunile și punctează replicile diferitelor caractere. De multe ori, Vissarion subliniază scenic ideea, prin utilizarea replicii colective, cum am văzut că face în cazul judecății lui Naie. Același procedeu mai e utilizat cînd autorul vrea să sublinieze slabele speranțe de salvare ale exploataților încercuți de răsculați, cînd pune pe Naie, pe Nicu și Profirița, să se adreseze lui Tureacă, simultan și cu aceeași replică monoverbă : „Tureacă !“

O notă deosebită a stilului acestei piese, puțin prezentă în alte scrieri ale lui Vissarion, este sarcasmul. Muribunda Lixandra stăruie chinuitor și gingaș cu gîndul spre viitorul copiilor ei, însă cînd perceptorul Pirjol începe o tiradă focoasă despre imoralitatea furtului, ea, ridicînd capul dintre perne, îl întrerupe spasmodic : „Cinstiților !... Vrednicilor !... Cin...sti...ții...lor !...“ Cultivînd tipologia populară a nebulului înțelept, Vissarion extrage elemente de sarcasm din introducerea, în momente „cheie“, a pelagrosului Dumitru, care nu-și dă desigur seama ce spune, dar grăiește adevărul, imunizat de nebulie, împotriva mîinii celor vizați. În momentul sechestrării iiei de mireasă a Lixandrei, intervențiile lui Dumitru sînt paroxiste :

Dumitru : Lupii !... Lupiii !... Lupiiiiiii !

Pirjol : Dați nebulul afară !...

Țăranii din piesa *Lupii* nu găsesc poate întotdeauna cele mai juste soluții în lupta lor, nu se aliază reprezentanților clasei muncitoare, lingă care își va găsi autorul piesei condițiile necesare activității și creației sale (în cercurile „Romînia Muncitoare“, de pildă). Ceea ce constituie însă un merit tematic și în genere artistic al piesei este demonstrarea realistă a grelelor condiții de viață ale țăranilor, pe care le impuneau „lupii“ satelor, demascarea acestor „lupi“, zugrăvirea urii populare — de care era profund animat însuși dramaturgul —, a puținului rod de care se puteau bucura încercările lor de a-și face dreptate, în condițiile în care țărani erau nevoiți să se apere, de multe ori, doar descheindu-și cămășile în fața gloanțelor.

Ștefan CRISTEA